ROLUL CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN STABILIREA STANDARDELOR PENTRU EXCLUDEREA PROBELOR

THE ROLE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN ESTABLISHING STANDARDS FOR THE EXCLUSION OF EVIDENCE

CZU: 341.645(4):343.14 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.56**

Svetlana LEONTIEVA,
ORCID: 0009-0005-2481-533X,
e-mail: leontievasvetlana58@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

In matters of truth and justice, there is no difference between large and small problems, for issues concerning the treatment of people are all the same.»
– Albert Einstein

Summary. *The issues surrounding the admissibility of evidence in criminal proceedings are globally significant, but they have taken on particular importance for the Republic of Moldova following its firm commitment to integrate into the area of freedom, justice, and security of the European Union. The ECtHR plays a pivotal role in shaping legal standards concerning the exclusion of evidence across its member states. This article explores how the ECtHR's jurisprudence has evolved to establish comprehensive guidelines for the exclusion of evidence, balancing the imperative of upholding human rights with the necessity for effective judicial processes. By analyzing key cases and principles, this study examines the ECtHR's approach to issues such as the admissibility of unlawfully obtained evidence, procedural fairness, and the impact on trial outcomes. Ultimately, this article underscores the ECtHR's significant contribution to the development of consistent and rights-respecting standards for evidence exclusion, thereby reinforcing the rule of law and fundamental human rights protections across the region.*

Keywords: *evidence in criminal proceedings, the ECtHR's jurisprudence, legal standards.*

INTRODUCERE

Drepturile omului reprezintă un subiect de interes universal, adesea confruntându-se cu încălcări și fiind, în același timp, un obiect de dezbateri politice și juridice constante în întreagă lume. Preocuparea de a proteja drepturile omului împotriva abuzurilor autorităților statale a fost expusă prin adoptarea mai multor convenții privind drepturile omului care au fost ratificate până în prezent. Pe continent european, mai mult de 70 ani, prin stabilirea unui cadru comun pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale, Convenția Europeană a Drepturilor Omului rămâne un pilon esențial în promovarea și protejarea drepturilor omului în Europa.

Convenția a creat Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care are rolul de a asigura respectarea drepturilor garantate de Convenție. Dar care este rolul Curții în explorarea noilor frontiere a justiției penale?

Justiția penală se fundamentează pe încrederea publicului, de aceea este crucial nu doar să fie înfăptuită, ci și să fie percepută ca fiind înfăptuită corect. Publicul poate să-și piardă încrederea în administrarea justiției în cazul în care judecătorii tolerează ușor abuzurile autorităților statului și permit utilizarea în procesele penale a probelor obținute prin abuzuri deliberat grave sau sistematice de putere. Prin urmare, instanțele trebuie să aplice regula de excludere pentru a menține autoritatea și integritatea sistemului de justiție penală.

Curtea este dispusă să dezvolte și să inoveze aceste reguli. Prin hotărârile sale, CtEDO a introdus noi principii juridice și a extins domeniul de aplicare al anumitor drepturi. Curtea însăși a reafirmat necesitatea de a rămâne dinamică în cauza Christine Goodwin v. Marea Britanie, susținând că este de o importanță crucială ca Convenția să fie interpretată și aplicată într-o așa manieră încât să garanteze drepturile practic și efectiv, nu teoretic și iluzoriu. Un eșec de către Curtea de a menține o abordare evolutivă poate împiedica reformarea sau îmbunătățirea sistemului drepturilor omului [1, par. 74], această abordare fiind un element necesar al oricărei interpretări a drepturilor omului, fie în context european, fie universal. Orice interpretare evolutivă necesită însă un sprijin interpretativ din partea altor actori, mai ales la nivel național.

MATERIALE ȘI METODE

Rolul CtEDO în dezvoltarea doctrinelor juridice privind drepturile omului derivă din obiectul și scopul Convenției Europene a Drepturilor Omului. În acest articol, ne propunem să examinăm standardele actuale formulate în deciziile Curții. De asemenea, sugerăm noi perspective în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în colaborare cu statele membre, poate contribui la îmbunătățirea viitoare a legislației contemporane în domeniul excluderii probelor.

Pentru realizarea prezentei cercetări au fost folosite mai multe metode, cum sunt metoda logică, analiza jurisprudenței al hotărârilor CtEDO care au influențat interpretarea și aplicarea standardelor pentru excluderea probelor în diverse cazuri din statele membre. Prin intermediul metodei comparative a fost realizată compararea practicilor și standardelor naționale cu cele impuse de jurisprudența CEDO pentru a evalua concordanțele și discrepanțele în aplicarea normelor de excludere a probelor.

STABILIREA STANDARDELOR CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI PENTRU EXCLUDEREA PROBELOR

Convenția nu conține nicio prevedere care să stipuleze în mod direct excluderea probelor obținute ilegal. Cu toate acestea, articolul 6 din Convenție garantează dreptul la un proces echitabil. CtEDO susține că articolul 6 „nu stabilește nicio normă privind

admisibilitatea probelor ca atare, ceea ce este, prin urmare, o chestiune care trebuie reglementată în primul rând de dreptul național [2, par. 46]. Pentru a stabili dacă a existat o încălcare a articolului 6, CEDO va lua în considerare „dacă procedura în ansamblu, inclusiv modul în care au fost obținute probele, au fost echitabile". În anumite cazuri CtEDO poate stabili ca procedurile au fost inechitabile în ansamblu.

Metoda folosită în obținerea probelor poate fi ilegală în mai multe moduri. Aceasta poate fi în încălcarea legislației interne sau a unui drept garantat de Convenție, altul decât articolul 6, sau a unui drept implicit în articolul 6 însuși (cum ar fi dreptul la tăcere sau privilegiul împotriva autoincriminării). Încălcarea unui drept garantat de Convenție, sau a altei legi, comisă în timpul obținerii probelor în cadrul unei investigații penale este distinctă conceptual de încălcarea dreptului la un proces echitabil prevăzut de articolul 6§1 CEDO; aceasta din urmă este cauzată de un eveniment separat, și anume utilizarea probelor în cadrul procesului.

CtEDO reiterează că fiecare stat membru este în general liber să-și elaboreze propriile reguli cu privire la admisibilitatea probelor. Acest lucru este în concordanță cu principiul subsidiarității și al respectării suveranității statelor membre și cu reticența CtEDO de a acționa ca recurs în calitate de „a patra instanță". În același timp, dreptul la un proces echitabil consacrat în articolul 6 CEDO stabilește standardele de bază și universal aplicabile care trebuie îndeplinite pentru ca un proces în orice stat membru să fie considerat echitabil. Acest articol, totuși impune efectiv statelor membre să adopte anumite reguli de bază sau minime privind admisibilitatea a probelor în stabilirea vinovăției.

De exemplu, tortura este interzisă de articolul 3, la fel ca „tratamentele inumane și degradante". În Hotărârea Jalloh împotriva Germaniei, CEDO a considerat că „probele incriminatorii – fie sub forma unei mărturisiri sau a unor probe reale – obținute ca urmare a…[torturii] – nu ar trebui niciodată invocate pentru demonstrarea vinovăției victimei torturii, indiferent de valoarea sa probantă [3, par. 105]. Acest principiu nu a fost aplicabil faptelor din cauza Jalloh împotriva Germaniei, deoarece s-a constatat că tratamentul acuzatului nu atinge tortură. Dar principiul a fost aplicat în cazuri ulterioare. De fapt, articolul 6§1 în coroborare cu articolul 3 impune tuturor statelor membre să adopte regula categorică conform căreia probele obținute prin tortură sunt inadmisibile și nu pot fi utilizate ca dovadă a vinovăției în cadrul procedurilor judiciare. Aceeași abordare categorică se aplică, de asemenea, dovezilor unei mărturisiri sau declarații obținute de la acuzat prin tratament inuman sau degradant.

Cu toate acestea, CEDO nu a adoptat o regulă categorică similară de excludere pentru alte tipuri de probe obținute ilegal. Astfel, utilizarea sau admiterea unor astfel de probe nu va face în mod automat procesul inechitabil. Instanța de la Strasbourg va evalua corectitudinea procedurilor luate în considerare în ansamblu și se va angaja într-o echilibrare a considerentelor compensatorii. În acest sens, o serie de factori au fost tratați ca relevanți în evaluarea generală. Acestea includ:

- gravitatea infracțiunii de care este acuzat învinuitul („ponderea interesului public în cercetarea și pedepsirea infracțiunii în cauză");

- dacă a fost asigurat dreptul la apărare [4, par. 164];
- oportunitățile oferite acuzatului de a contesta autenticitatea și de a se opune utilizării sau admisibilității probelor și dacă instanța națională avea competența de a exclude probele [5];
- dacă circumstanțele în care probelele au fost obținute ridică îndoieli cu privire la fiabilitatea sau acuratețea acestora [6];
- rolul jucat de probele obținute pe nedrept în susținerea verdictului de vinovăție (dacă a fost proba unică sau decisivă sau dacă verdictul de vinovăție a fost susținut de alte probe).

Aici reiterăm, că conform jurisprudenței CtEDO, întrebarea ridicată de Curtea referitoare la probele obținute ilegal nu este dacă instanța națională trebuia să le excludă ca atare; dar este dacă, în lumina tuturor factorilor relevanți, utilizarea sau admiterea probelor în cadrul procedurilor interne a făcut ca acestea să fie inechitabile în ansamblu și, prin urmare, să contravină articolului 6 CEDO. Cum este efectuată această determinare? Cum pot influența metodele de obținere a probelor utilizate de anchetatori în faza de urmărire penală echitatea procesului? În ce măsură acești factori sunt relevanți pentru asigurarea unei proceduri corecte și echitabile?

Relevanța factorilor enumerați mai sus și adoptarea unei abordări echilibrate (spre deosebire de excluderea categorică) au atras critici din partea cadrelor universitare [7] și a judecătorilor disidenți ai CtEDO [8]. Una dintre criticele aduse este că un proces nu poate fi niciodată corect dacă acuzatul a fost condamnat pe baza unor dovezi obținute în încălcare a unui drept garantat de Convenție. După cum a subliniat judecătorul Spielmann în opinia sa separată în cauza Bykov împotriva Rusiei, „corectitudinea cerută de articolul 6 al Convenției presupune și o cerință de legalitate. Corectitudinea presupune respectarea legalității și, prin urmare, a respectului pentru drepturile garantate de Convenție”. Acum, se poate accepta că corectitudinea unui proces nu poate depinde doar de fiabilitatea probelor pe baza cărora acționează instanța și de exactitatea verdictului pe care îl pronunță. Dar nu este evident că „corectitudinea presupune respectarea legalității” și că un proces nu poate fi niciodată corect dacă acuzatul este condamnat pe baza unor dovezi obținute în încălcare a unui drept garantat de Convenție [8].

Conform observațiilor lui Jackson și Summers, jurisprudența privind încălcările articolului 8 (dreptul la viață privată) sugerează că, în cazul în care reclamantul a avut ocazia să ridice presupusa încălcare în timpul procesului și instanța a examinat argumentele acestuia având libertatea de a decide asupra folosirii probei, echitatea procesului nu este compromisă de decizia de a se baza condamnarea pe probe obținute ilegal.

Observăm, că deși hotărârile Curții contribuie la dezvoltarea unui corpus semnificativ de jurisprudență care servește ca ghid pentru statele membre în interpretarea și aplicarea, există o reticență din partea CEDO de a adopta o poziție directă și mai intervenționistă în reglementarea etapei de urmărire penală. Astfel, regulile excluderii, bazate pe interpretarea CtEDO a dreptului la un proces echitabil, au o eficacitate limitată în reglementarea procedurii acumulării probelor la etapa de urmărire penală.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Deciziile CtEDO în cazuri semnificative au servit ca puncte de referință în revizuirea și îmbunătățirea legislației lor naționale privind excluderea probelor pentru statele membre, inclusiv și pentru Republica Moldova. Putem observa că în ultimele decenii, modificările legislative în mai multe state membre au crescut nivelul de discreție pe care judecătorii trebuie să admită probele obținute cu încălcarea drepturilor fundamentale. Acestea includ fie prevederi legale care ghidează instanțele să trateze probe ca inadmisibile pe motiv că au fost obținute cu încălcări, iar în alte cazuri prevederile legale care stabilesc standarde probatorii inferioare în cauze unde acuzații sunt învinuiți de comiterea infracțiunilor grave.

Însă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului reafirmă în mod constant rolul său limitat în stabilirea standardelor privind admisibilitatea probelor, lăsându-le aproape în întregime la latitudinea Statelor membre. CtEDO, de exemplu, se bazează pe principiul subsidiarității ca o justificare a refuzului de a stabili linii roșii clare atunci când vine vorba de admitere și utilizarea probelor obținute ilegal: „În timp ce articolul 6 garantează dreptul la a un proces echitabil, nu stabilește nicio normă cu privire la admisibilitatea probelor ca astfel, care este în primul rând o chestiune de reglementare în temeiul dreptului național.

CONCLUZII

Rezumând studiu realizat, putem conchide că CtEDO realizează misiunea sa să dezvolte și să inoveze domeniul drepturilor omului în materia excluderii probelor. Prin hotărârile sale, CtEDO a introdus noi principii juridice, oferind îndrumări clare și structurate în raționamentul lor judiciar naționalilor instanțele cu privire la aprecierea probelor obținute ilegal, inclusiv diferitelor argumente pentru necesitatea excluderii probelor.

În viitor, CEDO are responsabilitatea de a clarifica metodologia de evaluare a aplicării regulii de excludere conform legislației naționale, luând în considerare aspectele practice ale excluderii și impactul acestora asupra eficacității regulii, inclusiv: asigurarea disponibilității informațiilor despre procedurile de colectare a probelor pentru a permite contestarea efectivă a legalității acestora; excluderea fizică a probelor din dosarele cauzei; separarea procesuală a probelor de judecată asupra fondului, adică evaluarea dacă conținutul probelor ilegale este cunoscut de judecătorii care examinează fondul cauzei. Aceste măsuri vor contribui la consolidarea drepturilor fundamentale și la asigurarea unui proces echitabil în conformitate cu standardele internaționale.

REFERINȚE

1. Christine Goodwin v. the United Kingdom, În: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60596%22]} [Accessed 24.06.2024].
2. Schenk v. Switzerland no. 10862/84 din 12 iulie 1988, În: https://hudoc.echr.

coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=00157572&filename=CASE%20OF%20SCHENK%20v.%20SWITZERLAND.docx&logEvent=False [Accessed 23.06.2024].

3. Jalloh v. Germany (2007), App. No. 54810/00, În: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76307} [Accessed 23.06.2024].
4. Gafgen v. Germany App. No. 22978/05. În: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99015 [Accessed 20.06.2024].
5. *Ibidem*
6. Gafgen v. Germany (2011) 52 EHRR 1 at [164].
7. Ashworth, 2012. On balancing of rights and interests in the criminal process generally, *see*, *e.g.*, Maher, 1984 and Cottingham, 1984.
8. Bykov v. Russia, App. No. 4378/02, În: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-91704%22]} [Accessed 27.06.2024].